

Leren van het verleden

De Maas in historisch perspectief

Workshopverslag

International Centre for Integrated assessment and Sustainable development (ICIS)

Universiteit Maastricht

Postbus 616, 6200 MD Maastricht

Tel: 043-3882662, Fax: 043-3210541,

E-mail: icis@icis.unimaas.nl

Website: <http://www.icis.unimaas.nl>

Maastricht, Juni 2007

Auteurs

Pieter Valkering
Astrid Offemans
Michael van Lieshout
Nicole Rijkens

Project

Historische analyse voor project Perspectieven in Waterbeheer

VOORWOORD

HET PROJECT PERSPECTIEVEN IN INTEGRAAL WATERBEHEER

Het waterbeheer in Nederland streeft ernaar op duurzame wijze de verschillende gebruikersfuncties van de watersystemen zo optimaal mogelijk te laten functioneren. Bescherming tegen overstroming staat daarbij voorop, terwijl het oplossen van de droogteproblematiek een belangrijk tweede doel geworden is. Zeker in tijden van klimaatverandering is hierbij een lange termijn visie gewenst. Vanuit wetenschap en beleid worden dan ook tal van maatregelen, technologische inventies en oplossingsrichtingen onderzocht om (de gevolgen van) klimaatverandering het hoofd te kunnen bieden. Er is echter minder aandacht voor de vraag hoe de maatschappij op deze veranderingen en maatregelen zal reageren. Of in bredere zin: wanneer en hoe verandert het perspectief dat mensen hebben op water en de manier waarop met water om moet worden gegaan? Wat betekent dat voor de wenselijkheid van de voorgestelde maatregelen? Hoe kan eventueel op perspectiefveranderingen worden gestuurd? Deze vragen staan centraal in het onderzoek "Perspectieven in Integraal Waterbeheer".

Het Perspectieven project wordt uitgevoerd in het kader van het BSIK programma 'Leven met water' en is medegefinancierd door RIZA. De studie poogt middels de integratie van bèta en gamma onderzoek, te komen tot een geïntegreerde scenarioanalyse voor het waterbeheer in Nederland op een termijn van ~ 50 jaar. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de zogenaamde Culturele Theorie om op basis van consistente visies (perspectieven) verschillende mogelijke toekomsten te vergelijken. Het hoofddoel van het project is bestuderen op welke wijzen en onder welke omstandigheden *veranderingen* van het perspectief op waterbeheer plaatsvinden. Met name wordt onderzocht in hoeverre deze perspectiefwisselingen, gegeven (on)zekere ontwikkelingen naar de toekomst toe, te identificeren zijn, hoe hierop geanticipeerd kan worden, en hoe zij eventueel te sturen zijn. Als concrete beleids casus wordt hierbij ingezoomd op de regionale casus van de Maas in Limburg.

In het eerste jaar wordt met een beperkte groep belanghebbenden een participatief traject ingezet. In een reeks van vier werkateliers gaan we gezamenlijk op zoek naar aanleidingen (zoals voortschrijdend inzicht over klimaatverandering, natuurrampen of technologische doorbraken) die perspectiefveranderingen tot gevolg kunnen hebben. Daarnaast verkennen we welke perspectiefverschuivingen in het verleden hebben plaatsgevonden, welke perspectieven in het heden leven, maar zeker ook wat mogelijkheden zijn naar de toekomst toe. Parallel aan het participatieve traject wordt ingezet op modelontwikkeling. Er wordt een zogenaamd 'respons model' ontwikkeld dat mogelijke perspectiefveranderingen op een gestructureerde en analytische manier beschrijft. Ook wordt een (prototype) interactieve computer tool ontworpen waarmee gebruikers de robuustheid van verschillende perspectieven kunnen onderzoeken en op mogelijke perspectiefwisselingen kunnen reflecteren. De resultaten komen samen in een set geïntegreerde scenario's die illustreren hoe perspectiefwisselingen in de toekomst plaats kunnen vinden en wat hiervan de gevolgen zijn. De ambitie is vervolgens om op basis van de opgedane inzichten een handreiking te bieden voor beleid. Dit omvat uitspraken over de robuustheid van waterbeheer strategieën, zowel ten opzichte van fysieke onzekerheden als onzekere maatschappelijke ontwikkelingen, en aanbevelingen of en hoe vanuit beleid op gewenste perspectiefverschuivingen kan worden gestuurd.

Het onderzoek naar mogelijke toekomstige perspectiefwisselingen is zeer vernieuwend. Tot op heden zijn weliswaar verkennende toekomststudies verricht, maar zelden is hierbij aandacht besteed aan maatschappelijke dynamiek en de uitwerking hiervan op beleid en de fysieke omgeving. Het project kan dan ook worden gezien als een methodologische uitdaging met een experimenteel karakter.

Het Perspectieven project wordt uitgevoerd door een consortium van ICIS, RIZA, Universiteit Utrecht, WL-Delft Hydraulics, Carthago Consultancy, KNMI, en DRIFT. Het project doorloopt in eerste instantie een verkennende fase van 1 jaar tot eind 2007 waarbij wordt ingezet op het ontwikkelen van prototype resultaten. Een vervolgtraject wordt beoogd in het kader van het Nationaal Programma 'Adaptatie Ruimte en Klimaat' (ARK) in samenwerking met het project 'Aandacht voor Veiligheid'.

DIT RAPPORT

Voor u ligt het verslag van het werkatelier 'Leren van het verleden: de Maas in historisch perspectief', die plaats vond op woensdag 23 mei 2007 in Maastricht. Het eerste werkatelier vormt de start van een reeks van 4 werkateliers waarin we achtereenvolgens ingaan op het waterbeheer rondom de Maas vanuit historisch, huidig, toekomstig, en beleidsmatig perspectief. Het eerste werkatelier heeft een grote hoeveelheid nuttige informatie opgeleverd over de historische ontwikkeling rondom de Maas. Bij deze willen wij alle deelnemers hartelijk bedanken voor hun constructieve en waardevolle bijdrage aan het project!

Pieter Valkering
Astrid Offermans
Michael van Lieshout
Nicole Rijkens

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	6
2. OPZET VAN HET WERKATELIER	7
3. RESULTATEN	8
3.1 EEN TIJDSLIJN.....	8
3.2 REFLECTIE.....	10
3.2.3 3 FASEN	10
3.2.4 AARD VAN ONTWIKKELINGEN EN GEBEURTENISSEN.....	11
3.2.5 FUNCTIES	11
3.2.6 HET BELEID	11
4. CONCLUSIE	13
4.1 ALGEMEEN	13
4.2 PERSPECTIEFVERSHUIVINGEN.....	13
4.3 OMSLAGPUNTEN	13
BIJLAGE 1: PRESENTATIE- SHEETS VAN PIETER VALKERING	16
BIJLAGE 2: PRESENTATIE- SHEETS VAN MICHAEL VAN LIESHOUT	19
BIJLAGE 3 NOTULEN GROEPSSESSIES	20
LEESWIJZER.....	20
TOT 1800.....	20
1800-1965.....	20
1965- 1990.....	22
1990-2007	24
SPECIFIEKE OF NIET AAN PERIODEN GEBONDEN ONTWIKKELINGEN	26
DE MAASWERKEN.....	27
DE WATERSCHAPPEN	28
ALGEMEEN.....	29
BIJLAGE 4 KRANTENKOPPEN	30
BIJLAGE 5 DEELNEMERSLIJST	34
BIJLAGE 6 SUGGESTIES EN OPMERKINGEN VAN DE DEELNEMERS NA AFLOOP	35
BIJLAGE 7 BRONVERMELDING GEBRUIKTE AFBEELDINGEN	36

INLEIDING

In het kader van het BSIK project 'Perspectieven in Integraal Waterbeheer' wordt bestudeerd op welke wijzen en onder welke voorwaarden perspectiefwisselingen in het waterbeheer plaatsvinden en in hoeverre deze, gegeven (on)zekere ontwikkelingen naar de toekomst toe, te identificeren en eventueel te sturen zijn in het licht van veranderingen die op ons afkomen. In het onderzoeksproject wordt deze kennis ontwikkeld op basis van literatuuronderzoek, interviews en aantal werkateliers waarbij verschillende belanghebbenden worden uitgenodigd.

De werkateliers hebben tot doel om samen met maatschappelijke actoren inzicht te vergaren in het proces van perspectiefwisseling, en in te gaan op de mogelijke consequenties voor het beleid. In een serie van 4 werkateliers wordt achtereenvolgens verkend welke perspectiefverschuivingen hebben plaatsgevonden in het verleden, welke perspectieven in het heden leven, en zeker ook welke mogelijk zouden zijn naar de toekomst toe. In een afsluitend werkatelier wordt ingegaan op de consequenties voor het beleid. Het beheer van de Maas in Limburg geldt hierbij als concrete beleidscasus.

In het eerste werkatelier stonden perspectiefwisselingen en – verschuivingen die in het verleden hebben plaatsgevonden, centraal. Hierbij werd gedacht aan ontwikkelingen, gebeurtenissen of mensen die de aanleidingen vormden voor perspectiefverschuivingen (of deze juist blokkeerden). Qua tijdshorizon dachten we 'over de afgelopen eeuwen heen', en waren zeker ook de laatste decennia relevant.

In dit rapport worden de opzet van het werkatelier, de belangrijkste resultaten, en conclusies kort omschreven. Vooral van belang is de tijdslijn beschreven in Sectie 3. Hiermee is geprobeerd de grote lijn van de ontwikkeling van het waterbeheer – zoals die tijdens het werkatelier naar voren kwam - en haar relatie met de meest belangrijke gebeurtenissen, ontwikkelingen, en personen op een overzichtelijke manier te presenteren. De uitgebreide notulen van de werkateliers zijn terug te vinden in de bijlagen.

2. OPZET VAN HET WERKATELIER

Het werkatelier- programma begon om 12:30 uur met de mogelijkheid tot het nuttigen van een lunch. De locatie was café Ipanema binnen het Bonnefanten- museum in Maastricht, met uitzicht op de Maas. Na het welkomstwoord en een korte introductie van het project, volgde uitleg over het werkatelier (voor de gebruikte PowerPoint presentatie, zie bijlage 1 en 2). Hierin werd onder andere uitgelegd dat zowel gebeurtenissen, als ontwikkelingen, als personen stuwende kunnen geven aan een omslag in perspectief. Terugblikkend op het verleden werden personen als Gorbatsjov, Cockerill en Nelson Mandela

genoemd, als belangrijke katalysatoren achter perspectiefwisselingen. Bij gebeurtenissen kan gedacht worden aan de ramp met de Tsjernobyl kernreactor in 1986, en de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Ontwikkelingen die genoemd werden zijn; de vergrijzing, zure regen, het millennium- probleem en de industrialisatie.

Vervolgens werd de opdracht aan de deelnemers uitgelegd. De groep werd in tweeën gesplitst en uitgedaagd om na te denken over historische perspectiefwisselingen en ontwikkelingen en gebeurtenissen die deze wisselingen in gang hadden gezet. Hierbij was het vooral de bedoeling om te focussen op het waterbeheer in Nederland en (diens relatie met) de Maas. De resultaten van de discussie werden direct genoteerd op een tijdslijn, zodat een overzicht van de ontwikkelingen ontstond. Deze sessie nam ongeveer twee uur in beslag, inclusief een korte pauze. Hierna werd de deelnemers gevraagd de twee meest bepalende momenten uit de geschiedenis voor ogen te nemen en hierover een krantenpagina eigenhandig van koppen te voorzien. Zoals te zien is in de bijlage 4, was het tot stand komen van deze krantekaternen een creatief proces dat kon rekenen op veel enthousiasme en betrokkenheid onder de deelnemers. Hierna werden de eerste conclusies getrokken en kregen de deelnemers de gelegenheid om vragen, op- en aanmerkingen, en suggesties met elkaar en het projectteam te delen. Aansluitend (rond 16:30 uur) vond er een borrel plaats.

3. RESULTATEN

Met dit werkatelier is meer inzicht verkregen in het historische verloop van perspectiefverschuivingen en de manier waarop het waterbeleid – toegespitst op de casus Maas- zich ontwikkeld heeft. In onderstaand overzicht treft u een beknopte beschrijving aan van een aantal markante ‘trendbreuken’ en perspectiefverschuivingen ten aanzien van het waterbeheer van de Maas en de ontwikkelingen die hiertoe aanleiding hebben gegeven. We vatten hiermee uitsluitend de informatie samen zoals deze tijdens het werkatelier genoemd, en naar voor gekomen is. Hierdoor kan de genoemde informatie (zoals jaartallen), licht afwijken van daadwerkelijke, historische gegevens. Dit is vanuit het oogpunt van dit project echter niet bezwaarlijk omdat de focus gericht is op informatie over het karakter van perspectiefverschuivingen, zonder de nadruk te leggen op het *exacte* moment waarop een gebeurtenis, ontwikkeling of omslag heeft plaatsgevonden. De tijdsgeest waarin een ontwikkeling in gang is gezet wordt belangrijker bevonden, dan de exacte jaartallen.

De analyse van het werkatelier stelt primair tot doel om inzicht te krijgen in het type factoren dat van invloed is op verschuivingen in perspectief, om op basis hiervan voeding te geven aan de inhoudelijke aspecten die mee dienen te worden genomen in de ontwikkeling van mogelijke verhaallijnen over de toekomst van het waterbeheer van de Maas. Voor een uitgebreide beschrijving van tijdens het werkatelier genoemde gebeurtenissen en ontwikkelingen, zie bijlage 3.

3.1 EEN TIJDSLIJN

Sinds de Middeleeuwen is er min of meer sprake van een ‘gericht’ waterbeheer of van ontwikkelingen die van invloed zijn op de functie(s) die de waterweg vervult. Door landwinning krijgt de Maas steeds minder ruimte. De afvoercapaciteit neemt af en de nood aan bescherming neemt hierdoor toe.

De eerste echte gerichte verandering is een verschuiving van ‘laissez faire’ naar bureaucratisering begin 1800. Onder invloed van Napoleon en later Koning Willem 1 werd de Maas in kaart gebracht en kwam de Maas onder centraal gezag te staan.

Vanaf het midden van de 19^e eeuw tot voorbij het midden van de 20ste eeuw vindt het maakbaarheidsdenken opgang. Onder invloed van het toenemend belang van de industrialisatie en in het bijzonder de mijnbouw in Limburg en de ontwikkeling van de haven van Rotterdam wordt de Maas een steeds belangrijkere scheepvaartroute. De Maas krijgt een meer internationale functie als handelsroute. Door het verbeteren van de ontsluiting van Limburg over de weg, bijvoorbeeld door de aanleg van de Rijksweg in 1880, krijgt de Maas als ‘handelsroute’ echter in toenemende mate concurrentie van andere vervoersmodi.

Onder invloed van een sterke opgang van het economisch denken en het ontstaan van een meer liberale tijdsgeest en bovendien een groot technologisch optimisme (terwijl de technologische mogelijkheden niet altijd voorhanden waren) worden de mogelijkheden van de rivier als scheepvaartroute, mede dankzij de uitvinding van de stoommachine vergroot. De Maas wordt rechtgetrokken, genormaliseerd en gekanaliseerd. Het Julianakanaal en de Zuid-Willemsvaart dateren ook van deze tijd.

Op de achtergrond van deze ontwikkelingen zijn er tendensen gaande die echter pas voorbij halverwege de jaren '60 van de vorige eeuw hun weerslag kende op het waterbeheer. In 1905 werd Natuurmonumenten opgericht en onder invloed van verhoogde lucht- en waterverontreiniging zag de Nederlandse Vereniging van Lucht-, Bodem- en Waterverontreiniging in 1909 het levenslicht. Het kwaliteitsdenken kreeg steeds meer aanhang. Maar vooralsnog leidde dit niet tot aanpassingen in het beleid.

Vooraf stroomafwaarts, in het bedijkte deel van de Maas neemt het veiligheidsdenken toe. Onder invloed van het hoogwater van 1926 en de toenemende druk en belang van de economische activiteiten in het stroomgebied groeit het besef dat de 'have en goed' beschermd moeten worden. Geheel in de filosofie van het maakbaarheidsdenken wordt met name heil gezocht in strategieën die controle geven over de afvoer van de Maas. De Beerse Overlaat (1942) is daar een voorbeeld van.

Vanaf 1965 tot heden neemt het geloof in het maakbaarheidsdenken af. De aandacht verschuift naar het waarderen van de waterkwaliteit en de natuurlijke (veer)kracht en dynamiek van de Maas. Naast wetenschappelijke grondslagen, technologische mogelijkheden en een aantal institutionele wijzigingen liggen een aantal incidenten en ontwikkelingen die hun oorsprong vinden buiten Nederland hieraan ten grondslag.

De algemene toenemende milieudruk van de mens op de natuur leidt tot een groeiend milieubesef. Incidenten als Endosulfan vergiftiging van de Rijn in 1969 en Sandoz in 1987, de brandende rivieren in Pittsburg en het verschijnen van invloedrijke boeken en rapporten zoals Silent Spring (Carlson, 1962) en Limits to Growth (Club van Rome, 1972) zetten het maakbaarheidsdenken verder onder druk. Mede onder invloed van de toename van communicatie over waterkwaliteit in de media kan de waterkwaliteit en het ecologisch belang van de Maas in deze periode op toenemende aandacht rekenen. Dit komt tot uiting in de Wet Verontreiniging Oppervlaktewater (1969). Het RIZA (dat al sinds 1920 bestond) wordt een prominente speler in de waterbeheerdiscussies. Schaalvergroting van de waterschappen en de oprichting van zuiveringsschappen dienen een adequaat antwoord te bieden op het groeiende kwaliteitsbesef.

Het waterbeheer wordt sinds de jaren '70 steeds wetenschappelijker benaderd. Niet langer stelt men de puur technologische ingrepen van oudsher voorop, maar men beschouwt de rivier als systeem. Sinds het midden van de jaren '80 vindt er een verschuiving plaats richting integraal waterbeleid. Onder invloed van personen als Saeijs en Kleijn en particuliere plannen als Plan Ooievaar kan natuurontwikkeling rond de rivieren en de ecologische functie van rivieren zich in toenemend interesse verheugen. Biologen en ecologen vinden hun intrede bij Rijkswaterstaat en in 1990 wordt de Ecologische Hoofd Structuur vastgelegd. Strakke landschappen moeten plaats maken voor groene en natuurlijke inrichting.

Sinds de jaren '90 is er een nieuwe dimensie aan het waterbeheer toegevoegd. Waterbeheer wordt in toenemende mate beschouwd als een integraal inrichtingsvraagstuk. De keuzes die men maakt binnen het waterbeheer kunnen niet langer onafhankelijk worden beschouwd van de keuzes in de ruimtelijke ordening en vice versa. Het stroomgebiedsdenken vindt opgang. In toenemende mate drukt een groeiend aantal actoren zijn stempel op het waterbeleid en waterbeheer, niet enkel nationaal, maar juist ook internationaal, getuige de oprichting van de internationale

Maascommissie en later de KaderRichtlijn Water. Er worden meer plannen gemaakt dan ooit ervoor.

De (economische) druk op het Maasdal blijft (al vanaf de Middel- Eeuwen) toenemen door bebouwing en intensivering van het grondgebruik. Het belang van economische schade als gevolg van wateroverlast neemt toe. Mede naar aanleiding van de hoogwaters van 1993 en 1995 krijgt het 'veiligheidsdenken' binnen de Maas hernieuwde aandacht. In het kader van het Deltaplan Grote Rivieren worden de eerste noodmaatregelen in de vorm van de verhoging van 'dijken' uitgevoerd.

Geheel in de geest van de tijd wordt er onderzoek gedaan naar mogelijke maatregelen die de Maas op langere termijn beschermen tegen maatgevende hoogwaters en de natuurlijke dynamiek kunnen versterken. Groen voor grind en het voorstel van de Commissie Boertien om de Maas te verdiepen zijn hiervan een gevolg. Ruimte voor de Rivier wordt het geldende paradigma; Plan Grensmaas en De Maaswerken zijn de invulling. In deze zelfde periode kan klimaatverandering en de mogelijke gevolgen hiervan op een groeiende aandacht rekenen. Mede onder invloed van het proefschrift van Jaap Kwadijk krijgt men inzicht inzake het belang van klimaatverandering en watergerelateerde veiligheid. Het is niet langer voldoende om het veiligheidsdenken te baseren op (statistische) gegevens uit het verleden, maar ook ten aanzien van mogelijke veranderingen in de toekomst. Een nieuwe trend lijkt gezet.

3.2 REFLECTIE

3.2.3 3 Fasen

Terugblikkend op het (perspectivistische) verleden van de Maas, kunnen er vanaf 1800 een drietal fasen worden onderscheiden:

- Fase 1. Van 1800 tot ongeveer 1960, waarbij de nadruk lag op snel en grootschalig transport van kolen over de Maas. Destijds heerste er groot vertrouwen in technologische mogelijkheden en de maakbaarheid van rivieren. Het toenmalige perspectief werd hoofdzakelijk aangestuurd door politieke, economische en technologische drivers en uitte zich in een toenemende normalisatie van rivieren en institutionalisering van waterbeleid.
- Fase 2. Van 1960 tot ongeveer 1990, waarbij de nadruk lag op milieubewustzijn en waterkwaliteit. Destijds besepte men (onder meer naar aanleiding van gebeurtenissen die zeer nadelige effecten op de waterkwaliteit hadden) dat de effecten van menselijk handelen en beleid, desastreus waren voor het milieu. Het toenmalige perspectief werd hoofdzakelijk gestuurd door ecologische en – in mindere mate- sociale drivers, hetgeen zich uitte in de integratie van waterkwantiteit en – kwaliteit, waarbij milieudenken, natuurontwikkeling en het streven naar een verbetering van de waterkwaliteit de beleidswereld binnendrongen. Het maakbaarheidsdenken nam sterk af.
- Fase 3. 1990 tot heden, waarbij de nadruk ligt op veiligheid en publieke betrokkenheid bij het water. De nadruk is na een tweetal overstromingen, sterk op veiligheid en veiligheidsnormen komen te liggen. Er wordt gezocht naar het combineren van verschillende functies zoals recreatie, grindwinning, natuurontwikkeling, scheepvaart en economie. Het perspectief wordt hoofdzakelijk gestuurd vanuit sociale drivers en het beleid wordt gekenmerkt door meer participatieve

processen, het combineren van beleidsstrategieën (waarbij het vasthouden, bergen en afvoeren van water in belang is toegenomen), en het scherp rekening houden met budgettering.

3.2.4 Aard van ontwikkelingen en gebeurtenissen

Hoewel gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen een perspectiefverandering of – verschuiving op de Maas kunnen aanjagen, versterken of verzwakken, hoeft er geen sprake te zijn van een *rechtstreekse of directe* invloed op de Maas. Uit het verleden blijkt dat een groot aantal gebeurtenissen – die bepalend zijn gebleken voor het perspectief op de Maas- buiten het stroomgebied van de Maas hebben plaatsgevonden.

Voorbeelden hiervan zijn de Endosulfan vergiftiging en verzilting van de Rijn, de brand in de Sandoz fabriek, en de opkomst van het liberalistische gedachtegoed. Deze gebeurtenissen en ontwikkeling, zijn sturend geweest voor de manier waarop met de Maas werd omgegaan, ondanks dat zij geen directe invloed hadden op de Maas. Het aantal lokale factoren dat van invloed is geweest, is zeker na de opkomst van de mijnbouw in Zuid-Limburg van ondergeschikt belang geweest. Een uitzondering hierop zijn de hoogwaters van 1993 en 1995. Met andere woorden: het waterbeheer van de Maas volgt voornamelijk in het kielzog van veranderingen die elders spelen.

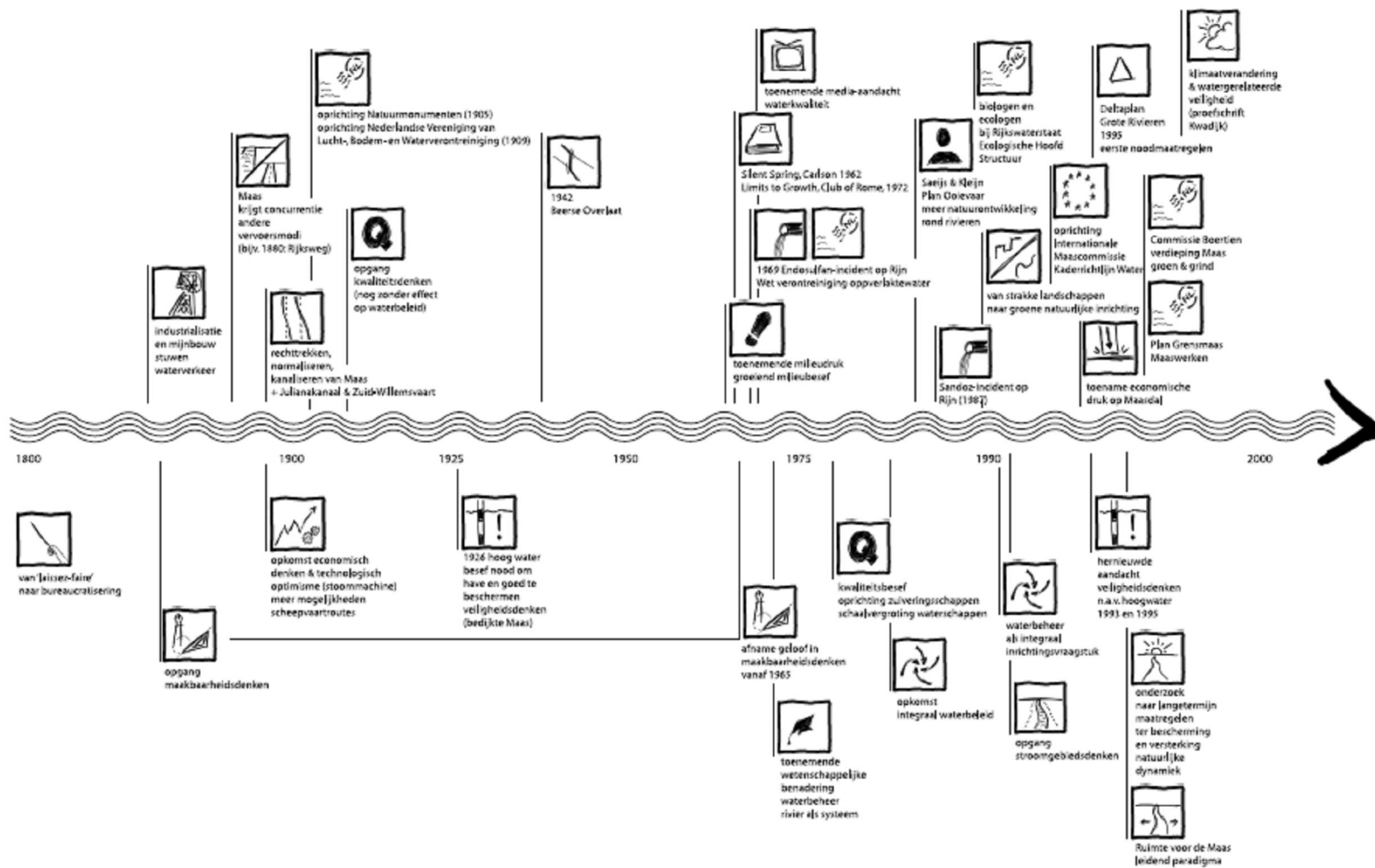
3.2.5 Functies

In de analyse hebben we proberen stil te staan bij de verschillende functies die de Maas vervult. Functies die aan bod zijn gekomen, zijn de scheepvaart/ het transport, landbouw, recreatie, industrie, natuur, veiligheid, en wonen. Wat daarbij in eerste instantie opvalt, is dat de landbouw (en diens relatie met het grondwaterpeil) hoofdzakelijk genoemd is in relatie tot beeksystemen en hierdoor minder expliciet is genoemd met betrekking tot het beheer van de rivier Maas. Ook de invloed van lokale of Maasspecifieke factoren (laag water, ijsvorming) op (het vertrouwen in) de scheepvaartfunctie is niet expliciet geduid.

3.2.6 Het beleid

Er is een duidelijke verschuiving zichtbaar vanuit een functioneel oogpunt. Het beheer van de Maas is geëvolueerd van een beleid en beheer gericht op het openhouden en versterken van de vaarwegfunctie, naar een beheer gericht op het garanderen van de waterkwaliteit, naar een beheer waarin de laatste jaren veiligheid voorop staat. Dit laatste staat zeker niet op zich, maar dient, binnen het mom van integraal waterbeheer, rekening te houden met de andere niet direct watergerelateerde functies.

Daarnaast wordt het beleid en beheer door de eeuwen heen gekenmerkt door een reagerend beleid. Zienwijzen veranderen pas onder invloed van zichtbare tendensen of gebeurtenissen. Pas sinds eind vorige eeuw vinden studies plaats waarin wordt nagedacht over een pro-actief beleid, rekening houdend met, en vooruitlopend op allerlei ontwikkelingen die op de Maas afkomen.

4. CONCLUSIE

4.1 ALGEMEEN

Het werkatelier heeft een grote hoeveelheid bruikbare informatie opgeleverd over de aard van perspectiefverschuivingen en de katalyserende rol van gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen. De ideeën die beide groepen hadden over historische ontwikkelingen en verschuivingen in perspectief, bleken sterk overeen te komen. Het was met name de tijdsfocus waarin beide groepen verschillen. Waar de eerste groep terug ging tot de tijd van Napoleon en zich daarnaast sterk richtte op recente ontwikkelingen binnen de Maaswerken, richtte de tweede groep zich vooral op de periode 1900 tot 1995. Hoewel bepaalde informatie voor enkele deelnemers zeer verrassend was (zoals de lange ontstaansgeschiedenis van het RIZA sinds 1920, of het groeiende milieubewustzijn vanaf het begin van de 20^e eeuw), leek niemand grote moeite te hebben met het inleven in de ontwikkelingen uit de geschiedenis

4.2 PERSPECTIEFVERSCHUIVINGEN

Vanaf 1800 zijn er drie perspectiefverschuivingen aan te wijzen:

1. *Van plaatselijk bestuur en afleidingsstrategieën naar normalisatie, controle en centralisering.* Institutionaliseren, vertrouwen in technologieën, groeiende industrie en de vraag naar snel, grootschalig en concurrerend transport van kolen zijn volgens de deelnemers aan het werkatelier de belangrijkste aanjagers achter deze perspectiefverschuiving. Het betreft hier de overgang van de op pagina 10 genoemde eerste fase.
2. *Van normalisatie, controle en centralisering naar een meer pro-actief beleid waarin behalve economische groei, ook waterkwaliteit en natuurontwikkeling van belang zijn.* Gebeurtenissen waardoor het milieu en/of water ernstig vervuild of beschadigd raakten (Endosulfan, verzilting enzovoorts) en het hieruit volgend bewustzijn- en verantwoordelijkheidsgevoel van de mens ten opzichte van het milieu, hebben evenals natuurontwikkelpioniers een grote rol in deze verschuiving gespeeld. Hier betreft het de overgang van de op pagina 10 genoemde tweede fase.
3. *Van een pro-actief beleid waarin goede waterkwaliteit en natuurontwikkeling hoofddoelen zijn, naar een perspectief gericht op veiligheid, bescherming van burgers en hun activa, het combineren van functies en budgetneutraliteit.* De overstromingen van 1993 en 1995 zijn in combinatie met de toenemende druk vanuit de bebouwing op de Maas en een toegenomen betrokkenheid van burgers bij waterbeheer en –beleid de meest belangrijke aanjagers voor deze perspectiefverandering geweest. Hier betreft het de overgang van de op pagina 10 genoemde derde fase.

4.3 OMSLAGPUNTEN

Uit de groepssessies en de hieruit volgende krantenkopexercitie (zie bijlage 4) kwamen twee omslagpunten naar voor die volgens de deelnemers sterk bepalend zijn geweest voor de manier waarop er in de navolgende perioden met water werd omgegaan. Hiervoor geldt dat er niet zozeer sprake was van een *verschuiving*, maar vooral een *verandering* van perspectief.

1. 1920. De omslag naar het maakbaarheidsdenken, waarbij het geloof in de maakbaarheid van, en controle over natuur en water enorm toenam. De Maas werd hierop in toenemende mate genormaliseerd en vervulde de functie als economische levensader van Limburg die zorg droeg voor snel en grootschalig transport van kolen naar West- Nederland.
2. 1980- 1990. De omslag naar een meer natuurgerichte focus. Rivieren werden gezien als onderdeel van het landschap die de potentie hadden en de kans moesten krijgen om op natuurlijke wijze te ontwikkelen. Het vasthouden, bergen en afvoeren van water begon hierin een belangrijke rol te spelen; reactief beleid verschoof naar proactief beleid.

Deze perspectiefveranderingen, omslagpunten en perspectiefverschuivingen worden aangejaagd door (een opeenvolging en - stapeling van) gebeurtenissen, ontwikkelingen en ideeën van specifieke personen. Een uitgebreid overzicht hiervan, staat in onderstaande tabel (tabel 1). De volgorde waarin punten genoemd worden, hangt samen met de chronologische ontwikkeling. De volgorde staat dus los van enige prioriteitstelling. Het opstellen van een dergelijke prioriteitslijst zou weinig toevoegen aan het ontwikkelen van kennis over toekomstige perspectiefverschuivingen. Een kleine, op zich zelf staande gebeurtenis kan de spreekwoordelijke druppel zijn die de emmer doet overstromen en een perspectief laat omslaan, waardoor eventuele rangschikking afhankelijk van de tijdgeest en historie zou zijn, en dus niet herleidbaar uit het verleden.

Tabel 1: Ontwikkelingen, gebeurtenissen en personen die een rol hebben gespeeld in de Verschuiving of veranderingen van perspectieven en genoemd zijn tijdens het werkatelier.

	Ontwikkelingen	Gebeurtenissen	Personen
1800 TOT 1960	<ul style="list-style-type: none"> • Het voorkomen van de afslag van dorpen/ steden in de rivier. • Toename van de vraag naar landbouwgrond → maas krijgt minder ruimte. • Van het op lokale schaal beheren van de Maas naar centraal beheer van Maas. • Van afleiding naar normalisering en controle • Scheepvaartbelangen/ transport kolen als drijvende kracht. • Industrialisatie • Het bereikbaar maken en houden van Limburg als industriële regio • Toegenomen concurrentie tussen België, Duitsland en Nederland. • Werkloosheid in de jaren '30. • Economisch denken en liberalisme 	<ul style="list-style-type: none"> • Onteigening van grond langs de Maas. • Aanleg Zuid-Willemsvaart • Aanleg Rijksweg verbinding Venlo • Afscheiding van Nederland en België. • Wereldoorlog I • Overstroming van 1926 • Opening Julianakanaal (1935) • De Maas wordt achter Maastricht langs geleid (1940) • Wereldoorlog II 	<ul style="list-style-type: none"> • Napoleon • Willem I
1960 TOT 1990	<ul style="list-style-type: none"> • Opkomst en ontwikkeling van het (water)kwaliteitsdenken. • Opkomst milieubewegingen. • Krachtenspel binnen waterbeheer van RWS georiënteerd naar waterschap/ overheid georiënteerd. • De druk vanuit bebouwing neemt toe. • Van beleid dat gericht is op expertkennis en ervaring naar een wetenschappelijke, technische benadering van waterbeleid. • Toename internationaal overleg. • Uitblijven hoogwater in de jaren '70 • Ontwikkeling van de Oostvaardersplassen. • Natuur kan zich zelf ontwikkelen en een natuurlijke rivier is meer dan een bak met water. • Het geven van ruimte aan de rivieren. • Van waterbeleid, naar water systeem management 	<ul style="list-style-type: none"> • Endosulfan vergiftiging Rijn • Brand in Sandoz fabriek, Zwitserland • Plan Ooievaar • Wet verontreiniging oppervlaktewater 	<ul style="list-style-type: none"> • Saeijs • Kleijn
1990 TOT HEDEN	<ul style="list-style-type: none"> • Besef dat het klimaat verandert en dat dit invloed heeft op waterstanden. • Maaswerken • Toename internationale samenwerking • Nederlanders krijgen steeds meer vrije tijd, worden ouder en gaan eerder en gezonder met pensioen → (vraag naar) recreatie neemt toe en het waterbeleid wordt publieker. • Integraal watermanagement en later adaptief water management. • 	<ul style="list-style-type: none"> • Overstromingen van 1993 en 1995 	<ul style="list-style-type: none"> • Tielrooij • Kwadijk • Boertien

BIJLAGE 1: PRESENTATIE- SHEETS VAN PIETER VALKERING

PERSPECTIEVEN IN INTEGRAAL WATERBEHEER

1^e werkatelier: historische analyse

Pieter Valkering, Maastricht, 23 mei 2007

HET PROJECT

Oktober 2006 - januari 2008

- *BSIK – Leven met Water*
- *RIZA*

Project team

ICIS	Pieter Valkering
Universiteit Utrecht	Hans Middelkoop
Pantopicon	Michael van Lieshout
WL/Delft Hydraulics	Marjolijn Haasnoot
Carthago Consultancy	Willem van Deursen
RIZA	Hendrik Buiteveld
KNMI	Jules Beersma
DRIFT	Rutger v.d. Brugge

INSPIRATIE...

AANLEIDING ONDERZOEK

- Strategisch en operationeel waterbeheer. Conflict?
- Waterbeheer niet maakbaar, maar uitkomst van een maatschappelijk proces
- Rol van onzekerheden
- Behoeftte aan methodes voor sturen en anticiperen op ontwikkelingen in maatschappij en watersysteem

DOEL PERSPECTIEVEN PROJECT

- Inzicht in maatschappelijke ontwikkeling:
 - Waterbeleid en menselijk handelen
 - Perspectiefwisselingen
- (door) Ontwikkelen scenario's voor waterbeheer met een 'discontinu' perspectief
- Duurzame, robuuste en adaptieve strategieën voor waterbeheer
 - Anticiperen / Sturen op maatschappelijke ontwikkeling

CASUS MAAS

- Ingaan op kennisvragen Maas
- Ingaan op wisselwerking landelijk ↔ regionaal; strategisch ↔ operationeel
- Als 'experimenteertuin'

PRODUCTEN

Interactieve beleidstool:

- Reflectie op onzekerheden en oplossingsrichtingen

Response model:

- Inzicht in menselijk handelen en mogelijke verschuiving van perspectief

Workshops:

- Het beheer van de maas vanuit historisch, huidig, toekomstig en beleidsmatig perspectief.

Geïntegreerde scenario's:

- Consistente ontwikkelingen van 'watersysteem' en maatschappij

Beleidsaanbevelingen:

- Kansrijke oplossingsrichtingen en transitiepaden

DE PERSPECTIEVEN METHODE

HIERARCHIST

- stabiliteit door regelgeving en normstelling
- regulering natuur & milieu
- risicomijdend
- autoriteit door expertise en ervaring
- controle

EGALITAIR

- natuur is kwetsbaar
- collectief belang
- geen risico's nemen
- bewust consumeren
- preventie
- gelijkheid

INDIVIDUALIST

- vrij marktmechanisme
- natuur is niet kwetsbaar
- problemen zijn oplosbaar
- risico's zijn uitdagingen
- technologische oplossingen
- zelfontplooiing

PERSPECTIEVEN VERTAALD NAAR WATER BEHEER

EGALITAIR

- Gaat uit van 'worst case'
- Preventieve maatregelen
- Water stuurt
- Natuurlijke inrichting
- Krimp
- Ecologisch herstel en compensatie
- Participatief

HIERARCHIST

- 'Business as usual'
- onderzoek
- Water volgt
- Dijkenbouw
- Behoud bestaande ruimte
- Behoud van bestaande functies: win-win
- Technocratisch

INDIVIDUALIST

- Wacht op de ontwikkelingen die komen gaan
- Water biedt kansen
- Opportunistisch
- Creëren van ruimte op of om het water
- Innovatie vanuit economisch gewin en zelf ontplooiing;
- Vrije markt

TOEPASSING OP DE GRENSMAAS

	HIERARCHIST	EGALITAIR	INDIVIDUALIST
Overspanningsbeheer	Positieve inschatting maar negatieve bijlagen van de oever	Negatief: water/overlast beperken als uit	Negatief: Uitdag bij een collectief ontwikkelings
Duynvoorziening	Stabiliteit	Positief	Negatief: Plaatst te snel vooruit
Scheepvaart	Hoofdzakelijk om de groei in de nabijgelegen te ontwikkelen	Nutten in n. model zijn	Negatief: Economische kans
Zand/Grondwater	Hoofdzakelijk om water te verwijderen	Hoofdzakelijk voor ecologisch herstel	Negatief: Economische kans
Landbouw	Meer positieve mogelijk worden worden door uit van de huidige kennis	Natuurlijke landbouw, niet productiefkansen in het verleden	Positief: meer economisch uit mogelijk
Waterverontreiniging	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Preventieve maatregelen: Afschrijven 2000	Geen uit van huidige situatie
Methodische ontwikkelingen	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Natuurlijke dynamiek herstellen	Negatieve inschatting: Natuurlijke ontwikkelingen
Cultuurveranderingen	Hoofdzakelijk om water te verwijderen	Natuurlijke dynamiek herstellen	Negatieve inschatting: Natuurlijke ontwikkelingen
Hydraulische onzekerheden (o.g. bij de rivieroverstroomingen)	Negatieve inschatting: reguleringsplan mag absoluut niet leiden tot overstromingsrisico's	Positieve inschatting: natuur van natuurlijke ontwikkelingen	Omschikende inschatting: Relevante is positief
Landbouw	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Negatieve inschatting: natuur is positief	Positieve inschatting: natuur is positief
Beheer	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010
Beleidsmatige aspecten	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010
Overheidsbeleid	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010	Uitgangspunt: Beheerling in 2000-2010

MECHANISMEN VAN PERSPECTIEF WISSELING

- Events en ontwikkelingen op sociaal-cultureel, technologisch, ecologisch, economisch en politiek vlak
- Sociale dynamiek: rolmodellen, diffusie van ideeën, machtsfactoren, coalitievorming
- Rol van interacties

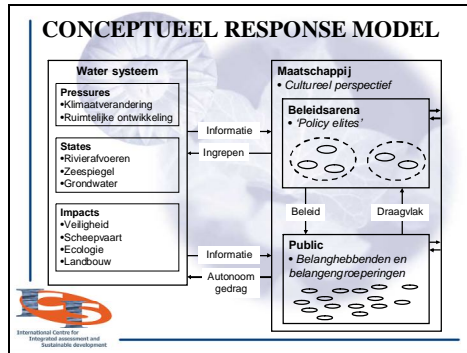

BELEIDSTOOL

- Eenvoudige tool om de gebruiker inzicht te geven in de perspectieven
- Gebruiker in staat stellen management style te kiezen terwijl de toekomst onzeker is
- Dynamisch gedrag, klimaat wijzigt gedurende de analyse
- Aanpassen management style op basis van de events

⇒ Een korte impressie ...

- ### UITGANGSPUNTEN EERSTE JAAR
- Uitwerking kern van het project
 - Aantonen beleidsrelevantie
 - Aansluiten bij Aandacht voor Veiligheid
 - NOP scenario's uitgangspunt
 - Toepassen op de casus Maas
- International Centre for Integrated assessment and Sustainable Development

- ### KENNISVRAGEN CASUS MAAS
- Calamiteiten of juist niet?
 - Uitwerking huidige maatregelen
 - Internationale relaties, veranderende rol overheid, uitvoeringsproblemen
 - De rol van droogteproblematiek !
- International Centre for Integrated assessment and Sustainable Development

BIJLAGE 2: PRESENTATIE- SHEETS VAN MICHAEL VAN LIESHOUT

leren van het verleden

de maas in historisch perspectief

pantopicon

veranderingen in het waterbeheer

- doel onderzoek: scenario's die de interactie tussen omgevingsverandering en verandering in (beleids)perspectief op waterbeheer duiden
- leren van **verleden**, heden en toekomst over 'condities' die leid(d)en tot (mogelijke) verschuivingen in het waterbeheer

mensen, gebeurtenissen, ontwikkelingen

noem een persoon, gebeurtenis of ontwikkeling die heeft geleid tot een significante breuk met de manier waarop in het verleden een specifiek 'vraagstuk' werd benaderd BUITEN de watercontext

de maas door de tijd heen

1. welke veranderingen hebben zich voorgedaan ten aanzien van de visie op het waterbeheer en de wijze waarop het water (van de maas) werd beheerd?
2. wie/wat vormde de aanleiding? en hoe vond de verschuiving plaats (proces)?
3. hoe snel vond de verschuiving plaats? En wat waren de gevolgen voor beleid en omgeving?
4. welke lessen kunnen we trekken uit de geschiedenis?

- denk in termen van waterkwantiteit én -kwaliteit
- denk breed (STEEP)
- denk in verschillende schaalniveaus
- de groep bepaalt zelf de tijdhorizon (relevantie)
- vertel anekdotes

Mirjam van Roode	Aldo Janssen
Sander Bastings	Gé Beaufort
Dick van Nierop	Jan Molleman / Ger Hermans
Willem van Deursen	Ton Sprong
Rutger van der Brugge	Pieter Valkering
Alex van Heezik	Alphons van Winden
Michael	Nicole

BIJLAGE 3 NOTULEN GROEPSSESSIES

LEESWIJZER

In deze bijlage vindt u de notulen van de groepssessies. Eerst kunt u in chronologische volgorde lezen in welke perioden, bepaalde verschuivingen hebben plaatsgevonden. Hierbij is de informatie uit de twee groepen geïntegreerd en binnen bepaalde perioden geplaatst. Daarnaast worden de volgende punten apart genoemd: ruimtevraag, stroomgebiedsdenken, maaswerken, waterschappen, en de maakbaarheid van rivier en natuur. Deze punten worden apart genoemd en beschreven omdat zij 1) door verschillende perioden heen lopen of 2) zeer tijdsspecifiek zijn (dit geldt bijvoorbeeld voor de Maaswerken).

TOT 1800

Preventie van afslag en hoogwater

Vanaf de Middeleeuwen tot ongeveer 1750, was hoogwaterbescherming nauwelijks een issue. Preventie van de afslag van rivieren was destijds vele male belangrijker en relevanter. Men moest voorkomen dat (onder andere door verschuiving van de stroming) delen van het dorp afbrokkelden en in de rivier belandden. Het gevaar van afslag, was destijds goed zichtbaar; een aantal wegen eindigde abrupt bij de rivier, omdat restanten van dergelijke wegen in de rivier gestort waren. Rond 1800 had men nog twijfels over de mate waarin de natuur maakbaar was. Polders werden weliswaar gemanaged (drooggelegd), maar voor de rivieren gebruikte men hoofdzakelijk afleidingsstrategieën

1800-1965

Napoleon en de nieuwe bestuurscultuur

Rond 1809 vonden een aantal ingrijpende ontwikkelingen plaats in het relatief rustige en homogene Maasdal. Met de komst van Napoleon werden gemeenschappelijke gronden langs de Maas onteigend, en veel "vreemd" volk (uit het buitenland) kwam naar de Maas. Mensen die jarenlang langs de Maas hebben gewoond, wisten welk karakter de Maas had en stemden zich hierop af. Door de komst van Napoleon werden zij vermengd met mensen die de Maas nog niet kenden. Hierdoor raakten er meer verschillende mensen uit verschillende culturen direct en indirect bij de Maas betrokken; er ontstonden andere inzichten over hoe met de Maas omgegaan moest en kon worden. Een gevolg hiervan was dat er een nieuwe bestuurscultuur ontstond, waarbij een verschuiving plaatsvond van een regionaal bestuur (waarin ieder dorp eigen maatregelen trof ter bescherming tegen de Maas) naar een meer centraal bestuur waarin gezamenlijke plannen voor het gebied van Maastricht tot aan Grave werden ontwikkeld. Het centraal beheren van de Maas ontstond rond 1828 (Venlo en Blerick waren de eerste gemeenten die hieraan mee deden) en hing samen met de toenemende bureaucratisering.

Toenemende normalisering

De Maas en haar directe omgeving werden tevens in toenemende mate genormaliseerd, hetgeen onder andere tot uitdrukking kwam in de aanleg van de Zuid Willemsvaart (1830) onder het gezag van Koning Willem I en de aanleg van het Julianakanaal (1935). Een ander voorbeeld is de aanleg van de Rijksweg vanaf Venlo rond 1880. Het doel van deze hoger gelegen Rijksweg was de verbinding tussen de verschillende dorpen te beschermen tegen hoogwater. Voorheen liepen verbindingswegen door de dorpjes heen, waardoor deze zo nu en dan overstromden. De nieuwe Rijksweg werd zo een soort kering voor de Maas, waarbij het handhaven van een droge verbinding belangrijker was dan bescherming van bewoners bij hoogwater. Het ontstaan van de Napoleonsbaan hing naast de normalisatie ook samen met de industrialisatie. Afzetmarkten werden groter en hiermee ook de vraag naar goede verbindingswegen richting deze afzetmarkten en het in kaart brengen van deze wegen en de omgeving.

Mijnbouw en scheepvaart

Behalve op de bereikbaarheid van dorpen, was het Waterbeleid in Limburg vanaf het einde van de 19^e eeuw tot aan 1970/ 1980 vooral gericht op de bereikbaarheid van Limburg als industriële regio. Ontwikkelingen in de mijnbouw en scheepvaart zijn hierin belangrijk geweest voor een (veranderende) visie op water(beheer). Door het toenemende belang van steenkool uit de mijnen, nam het aantal en de grootte van schepen toe. Snelle rivieren (dat wil zeggen rechtgetrokken rivieren met stuwen, sluisen en civiel technische regulatie) waren van belang om de kolen ook buiten het regenseizoen naar het Noorden/ Westen te kunnen transporteren. Door de afscheiding met België in 1830, werd (de haven van) Antwerpen een concurrent. Zowel de Rotterdamse haven, als de weg daar naartoe, werden daarom steeds belangrijker. Ook de aanleg van de spoorweg van België naar Duitsland, heeft geleid tot een toenemende drang naar een versterkte concurrentie positie van het Nederlandse transport, waardoor de Maas geschikt moest worden gemaakt voor meer en grotere schepen. De uitvinding van de stoommachine zorgde daarnaast voor minder afhankelijkheid van zeilschepen en het ontstaan van de mogelijkheid om te baggeren.

Buitenlandse druk

Vooraf voor de Rijn gold vervolgens dat er grote druk vanuit Duitsland was om deze rivier beter bevaarbaar te maken, om zo de grote Duitse schepen beter doorgang te verlenen. Deze buitenlandse druk is vooral van belang geweest voor het Nederlandse waterbeheer in het algemeen, en minder specifiek voor de Maas.

Vertrouwen in en rol van technologie

Volgens deelnemers in beide groepen geldt voor de Maas dat economische belangen en technologische ontwikkelingen zeer belangrijk zijn geweest voor de aanzet tot perspectiefverandering en -verschuiving. Door een toename in technologische kennis en mogelijkheden, nam ook de potentie tot normalisatie toe. Hiervoor geldt dat de omslag naar het normaliserings- denken begon voordat de technologische mogelijkheden hiertoe voorhanden waren. Er heerste destijds een groot vertrouwen in technologische mogelijkheden en het kunnen van ingenieurs. Tot 1900 was het waterbeheer vooral gericht op ervarings- en expertkennis over bereikbaarheid, grip op het water, materiaal

gebruik en het idee van controle. Na 1900 kwam er een meer wetenschappelijke en technische benadering op waterbeheer.

Landbouw

Na afloop van de Tweede Wereldoorlog kwam controle van land en water nog sterker naar voren. Ruilverkaveling, het opnieuw inrichten van gebieden, en het rechte trekken van beken was in verband met de afwatering voor de landbouw van belang. Landbouw was volgens de deelnemers één van de motoren achter normalisatie. Deze ontwikkeling zette vrij lang door, totdat men de schaduwzijden - verdroging en ecologische achteruitgang- van dit beleid ontdekte.

Hoogwaterbescherming

Hoewel de eerste grote overstroming langs de Maas in 1926 plaatsvond, heeft hoogwaterbescherming tot de jaren '90 nooit prioriteit gehad in het Maasdal. Dit geldt met name voor het gebied ten zuiden van Roermond, omdat de overstroming van 1926 vooral invloed had op het perspectief stroomafwaarts van Roermond (hoofdzakelijk Noord- Brabant). De werkloosheid en werkverschaffingsprojecten rond het jaar 1930 hebben voorts een grote rol gespeeld in de manier waarop het beleid op deze overstroming reageerde (bouwen van beschermende dijken).

1965- 1990

Pioniers van natuurontwikkeling

Ontwikkelingen in de Oostvaardersplassen (een gebied dat aanvankelijk geen directe bestemming had, maar later uitgroeide tot beschermd natuurgebied) zijn belangrijk geweest voor een verandering in perspectief. Het idee dat natuur niet zelf in staat zou zijn om zich te ontwikkelen, veranderde. Het besef rees dat de natuur prima in staat is, om zonder ingrijpen van de mens te ontwikkelen. Ook hier geldt dat er al langere tijd groepjes mensen zijn geweest die overtuigd waren van de natuurlijke potentie tot ontwikkeling. Plan ooievaar (1986) was daar een uiting van; men besepte dat landbouwgrond niet meer het belangrijkste was en dat natuur de plaats van landbouwgrond in zou kunnen nemen. De ecologische hoofdstructuur is een vertaling van datgene wat in de Oostvaardersplassen is waargenomen. Plan Ooievaar is vervolgens de doorvertaling geweest van de natuurlijke potentie tot ontwikkeling naar het rivierenbeleid.

Pioniers binnen Rijkswaterstaat

In 1985 zijn Saeijs en Kleijn invloedrijke personen geweest. Saeijs is met name belangrijk geweest voor veranderingen binnen RWS; er kwamen meer ecologen en biologen bij RWS binnen, waardoor (kennis over) kwaliteit en kwantiteit in één gebouw werd ondergebracht en kennisuitwisseling toegankelijker werd. Hierdoor kwam er ook verandering in het krachtenspel rondom waterbeheer. In de periode 1950-1965 was RWS "koning" van het waterbeheer. Problemen als vervuiling werden door RWS echter niet als problemen "des waterstaats" gezien. Later besepte men echter dat vervuiling en vooral verzilting effecten waren van het eigen RWS beleid. Men werd aldus met de neus

op de feiten gedrukt; ook vervuiling bleek een zaak voor RWS te zijn. Tegenwoordig is waterkwaliteit zaak voor RWS, al was er aanvankelijk verzet tegen de integratie van waterkwaliteit in waterkwantiteit (onder andere vanuit het VROM). Zij streefden naar een loskoppeling van beide begrippen en wilden waterkwaliteit onderbrengen binnen het milieubeleid. Vanaf de Tweede Nota Waterbeheer kwam hiertegen verzet. RIZA bestaat al sinds 1920, maar werd pas echt bekend bij het bredere publiek naar aanleiding van het WVO rapport (Wet Vervuiling Oppervlaktewater) (zie later) in 1970. Dit betekent wel dat er al voor 1980 aandacht voor waterkwaliteit bestond.

Waterkwaliteit

Kwaliteitskwesties spelen al vanaf 1900, toen het eerste proces van de Drinkwater lobby plaatsvond. Daarnaast werd in 1905 natuurmonumenten opgericht en mede als gevolg van dode vis in rivieren, werd in 1909 de Nederlandse Vereniging van Lucht-, Bodem- en Waterverontreiniging opgericht. Met andere woorden: al vanaf het begin van de 20^e eeuw waren er niches die probeerden te sturen op kwaliteitsverbetering van water. Het heeft echter tot 1970 geduurd, voordat deze niche verder door kon dringen. Dit is mede het gevolg van het uit de grond geschoten zijn van allerlei milieubewegingen in de jaren '60. Het protest werd heviger en dergelijke bewegingen liepen zelfs op het gebied van waterbeleid voorop. Het geloof in de maakbaarheid van de samenleving brokkelde af en mede door een aantal gebeurtenissen (Endosulfan vergiftiging van de Rijn, silent spring, Club van Rome, brandende rivier in Pittsburg) ontstond het idee dat het water te vervuild was en er echt iets moest gebeuren. In deze tijd hebben de media (vooral de krant) een grote rol gespeeld omdat zij uitgebreid aandacht aan de waterkwaliteitskwestie schonken. Een van de deelnemers stelde dat dit vergelijkbaar was met ontwikkelingen rondom sterk vervuilde steden rond 1700. Rond 1969/ 1970 is de WVO ('Wet Verontreiniging Oppervlaktewater') erg invloedrijk geweest. Rond 1985 kwam tevens verandering in de manier waarop tegen natuurontwikkeling werd aangekeken. Men beseftte niet alleen dat ontwikkeling mogelijk was (zie kopje 'pioniers van natuurontwikkeling'), maar ook dat waterkwaliteit een belangrijk issue was. Aanvankelijk prefereerde men strakke, kale landschappen, maar vanaf 1985 vond men een rivier meer dan alleen "een rechte bak met water". Men wilde de rivier weer groen en natuurlijk inrichten, met oog voor kwaliteit. Milieubewegingen die – al dan niet onder luid protest-actie voerden voor een milieubewustere en kwaliteitsgerichte levensstijl, hebben hierin grote invloed gehad. Het idee rees dat de mens doorgeschoot was in het (klakkeloze) gebruik van land, natuur en water (zie kopje "Stroomgebied- denken en de Rijn/ Maas commissie").

Hoogwaterbescherming

Ook voor de periode 1965 – 1990 geldt nog steeds dat hoogwaterbescherming geen prioriteit had. Sterker nog; in de jaren '70 heeft er geen enkel hoogwater in de Maas plaats gevonden. Onder de mensen heerste het idee dat "het water toch niet buiten de oever komt" en er werd naar hartenlust gebouwd; het kwam amper in de mensen op dat de bebouwde gebieden bedreigd zouden kunnen worden door hoogwater. Vanuit de overheid was het zelfs niet toegestaan om huizen op een lichte verhoging (terp) te bouwen; dit paste niet in het (toenmalige) straatbeeld. Mensen die dit verbod aan hun laars hebben gelapt, hebben hier in 1993 en 1995 groot profijt van ondervonden. Enkele decimeters maakten toen al snel verschil tussen natte of droge voeten.

1990-2007

Overstromingen/ hoogwaterbescherming

De overstromingen van 1993 en 1995 hebben aanleiding gegeven tot het Deltaplan Grote rivieren, waarbij hele riviersystemen, in het bijzonder de Maas, bedijkt werden. In West- Nederland was er langs de Waal en Rijn al sprake van doorgaande dijkkringen, en naar aanleiding van de overstromingen in de jaren '90 werd deze techniek ook toegepast op de Maas. Deze ontwikkelingen werden versterkt door gelijksoortige gebeurtenissen in Duitsland (met name de overstroming van de Fulda), waardoor vanuit Duitsland de vraag kwam waarom er langs de Maas geen dijken aangelegd werden. Ook Vlaanderen reageerde op de overstromingen van 1993 en 1995. In Vlaanderen lagen destijds al dijken langs de Maas, welke naar aanleiding van de overstromingen verhoogd en versterkt werden. In Nederland lagen alleen rondom dorpen een aantal kades. Door de (financiële en sociale gevolgen) van de overstromingen in het Nederlandse stroomgebied van de Maas, werd veiligheid in de zin van hoogwaterbescherming een van de hoofddoelen van het nieuwe beleid. Opvallend is wel dat het bereiken van veiligheidsniveaus destijds gestoeld was op ideeën die ontstaan zijn rond het midden van de jaren '80 en zich richtten op een natuurlijk en groen landschap. In 1996 kan de beleidslijn "Ruimte voor de rivier" gezien worden als een omslagpunt; beginnend in de uiterwaarden begon het afleidingsprincipe weer aan overtuiging te winnen. De deelnemers waren het niet helemaal eens of deze ontwikkeling behalve voor Nederland in het algemeen, ook specifiek voor de Maas gold. Desalniettemin was men van mening dat ook voor de Maas de verschuiving van afleiding naar normalisering terug naar afleiding waarneembaar is, zij het dat de Maas qua ontwikkeling steeds achter "de rest" van Nederland, maar ook ontwikkelingen in België lijkt te zijn aangehobbeld.

Publieke betrokkenheid bij water(beheer)

Maatschappelijke reacties begonnen vanaf de jaren '90 een steeds belangrijker rol te vervullen. Vroeger hield alleen RWS zich met waterbeheer bezig, terwijl het waterdebat vanaf 1980 (maar vooral vanaf 1990) steeds publieker werd en wordt. Dit hangt waarschijnlijk samen met meer voorlichting over en meer belangstelling in het water. Wanneer het water schoner wordt, krijgt de mens weer meer interesse in het water; men keert het gezicht weer naar de rivier en gebruikt het riviergebied om te recreëren en ontspannen. Ook een toename in vrije tijd, het ouder worden van mensen en een eerder en gezonder pensioen leiden ertoe dat mensen meer tijd overhouden om naar buiten te gaan en de rivier op te zoeken. Dit leidt beiden tot een toegenomen betrokkenheid bij het water, waardoor ook de wens tot inspraak toe lijkt te nemen. De deelnemers waren het niet eens met de stelling dat *inspraak* van burgers en burgerparticipatie iets van de laatste decennia is. In 1861, toen net met de normalisatie was begonnen, ging het DLB overal op in, samen met de burgers. Zij hadden zeer veel inspraak, in de zin dat naar hun mening werd gevraagd, al werd er niet veel met de mening van deze burgers gedaan en bovendien was de betrokkenheid van de burger lager dan tegenwoordig. Ook het verschuiven van de plek waar scheepsgoederen worden gelost (van het stadscentrum, naar buitengebieden), heeft invloed op de manier waarop mensen tegen de rivier aankijken. Vroeger was er een hoop bedrijvigheid rondom de rivier, terwijl men nu de stad uit moet om deze bedrijvigheid (deels) weer te vinden.

Strategische gebiedsontwikkeling

Plannen naar aanleiding van de hevige regenval in 1998 zijn aanleiding geweest tot ideeën rondom het vasthouden, bergen en doorvoeren (in plaats van het zo snel mogelijk afvoeren) van water. Daarnaast speelden ook Tielrooij, de laatste Nota Waterhuishouding en de doorbraak van de reconstructielijn door de varkenspest een grote rol in de omslag van *plannen* naar *ontwikkelen*. Men realiseerde zich dat water invloed heeft op de gebiedsontwikkeling; problemen dienen niet meer (alleen) met hulp van techniek opgelost te worden, maar ook door meer ruimte aan water en rivieren te geven. In het Westen van Nederland wordt dit “functie volgt peil” genoemd; de functie van een bepaald gebied moet afgestemd worden op het waterpeil of de manier waarop een rivier kan overstromen. In overstromingsgevoelig gebied moet dus niet, óf adaptief gebouwd worden.

Verankering nieuw gedachtegoed

Hoewel ideeën rondom gebiedsontwikkeling steeds prominenter worden, wordt er volgens de deelnemers nog steeds op “de meest krankzinnige” plekken gebouwd. Strategieën die tien jaar geleden bedacht zijn, zijn blijkbaar nog niet sterk genoeg verankert in de manier waarop wij met water omgaan.

Uniek karakter Maas(dal)

Behalve problemen met de verankering van nieuwe ideeën, heeft de Maas ook te maken met problemen rondom het grondverzet en onduidelijke afbakening van beleidslijnen. Het grondverzet in Nederland is afgestemd op agrarisch perceel en hoogwater duin, maar niet op percelen die in het Maasdal aan de orde zijn. Ook voor de beleidslijn Grote Rivieren geldt dat weinig rekening is gehouden met het unieke, specifieke karakter van de Maas. Zo is het voor de Maas niet duidelijk waar de beleidslijn wel en niet geldt.

Klimaatverandering en proactief beleid

Het besef dat klimaatverandering wel eens invloed kon gaan hebben op toekomstige ontwikkelingen (in het waterbeheer) dateert uit begin jaren '90. Het proefschrift van Kwadijk, leek evenals de overstromingen van 1993 en 1995 bewijsmateriaal voor het plaatsvinden van klimaatverandering met merkbare gevolgen. Afvoeren zouden naar verwachting toenemen en de vraag begon te rijzen of dijken dan wel voor voldoende bescherming zorgden. Ondanks dat in het Deltaplan Grote Rivieren werd overgegaan tot dijkverzwaring, was verdieping door de commissie Boertien II serieus overwogen. Ook het idee rondom “Ruimte voor de Rivier” is gevolg geweest van het besef dat het klimaat verandert en de overstromingen begin en midden jaren '90. Plan Ooievaar kan daarnaast ook gezien worden als katalysator achter het “Ruimte voor de Rivier” beleid. Men realiseerde zich dat de uiterwaarden eigenlijk bedoelt waren om te kunnen overstromen, maar dat dit door bebouwing onmogelijk was geworden.

Vlaams grondwaterpeil

Vlaanderen stemde niet in met de Nederlandse plannen naar aanleiding van de droogteproblematiek in 2003. Uit berekeningen bleek dat verbreding van de Maas lagere waterstanden op zou leveren, hetgeen ook in België (nadelige) effecten op het grondwaterpeil zou hebben

Specifieke of niet aan perioden gebonden ontwikkelingen

Ruimtevrage

Een van de meest belangrijke ontwikkeling vanaf de Middeleeuwen is dat de Maas steeds minder ruimte kreeg. Vanwege een toenemende ruimtevrage (hoofdzakelijk vanuit de landbouw), werden steeds meer nevelgeulen en afdammingen gemaakt. Zo werd de Maas rond 1940, in tijden van hoogwater, achter Maastricht langs geleid. Na de Tweede Wereldoorlog was er een piek in de behoefte aan (overstromingsvrij) landbouwland. Het idee rees dat “het water in de rivier moest blijven” waardoor er dichter op de rivier en in de uiterwaarden gebouwd kon worden. De bescherming (van grond en land) tegen overstroming kwam dus rond de Tweede Wereldoorlog opzetten. Onder andere door de toenemende vraag naar woningen en het uit de grond schieten van woonwijken, moest de rivier door middel van indamming wijken en plaatsmaken voor bebouwing. De druk vanuit deze bebouwing op het Maasdal nam steeds verder toe en er kwam meer bebouwing steeds dichterbij de Maas te liggen. Deze ontwikkeling hield ongeveer aan tot 1996, toen men beseftte dat de druk vanuit het systeem op de Maas te groot was geworden. Doordat meer mensen dichterbij het water woonden, groeide ook het gevoel van onveiligheid tijdens hoogwater (vooral vanaf 1984 toen bewoners rondom de Maas serieus geconfronteerd werden met hoogwater). Het Limburgse deel van de Maas was tot de jaren '90 hoofdzakelijk gericht op het bevaarbaar houden. Veiligheid was weliswaar een belangrijk perceptieel aspect, maar dat kwam dus voornamelijk doordat men dichterbij de Maas is gaan wonen. Relatief gezien stelde hoogwater in Limburg vroeger niet veel voor. Eén van de deelnemers stelde dat men in Limburg hooguit natte benen of een nat kruis had en dat men de overstroming lijdzaam aanvaardde. Een stijging van de welvaart heeft hier echter een andere blik op geworpen. Vroeger was de welvaart laag en de economische schade naar aanleiding van een overstroming ook relatief laag. Met het stijgen van de welvaart, steeg ook de waarde en het volume van de bebouwing rondom de Maas. Welvaart, druk vanuit bebouwing en infrastructuur en percepties van overstroming (overlast) blijken dus samen te hangen.

Stroomgebiedsdenken en de Rijncommissie

Het stroomgebiedsdenken, waarbij over grenzen heen wordt gedacht, speelt voor de Maas vanaf 1995. Voor de rest van Nederland, met name voor de Rijn is dit vanaf 1950 het geval, toen de Internationale Rijncommissie werd opgericht. De voornaamste aanleiding voor deze oprichting waren de extreem hoge zoutgehaltes in de Rijn als gevolg van mijnbouwactiviteiten in de Elzas. EU richtlijnen die uit deze commissie voortvloeiden, zijn aangejaagd door verschillende milieubewegingen die stelden dat de mens te ver was gegaan met het gebruik van het milieu. Men meende dat de mens was “doorgeschoten” en dat er absoluut normen gesteld moesten worden aan drinkwater, viswater, oppervlaktewater en drinkwater. Deze ontwikkeling ging zeer traag, maar werd in 1986 door de grote brand in de Sandoz-fabrieken in Schweizerhalle versterkt. Via het bluswater stroomde grote hoeveelheden chemicaliën de Rijn in, hetgeen voor enorme vissterfte zorgde. De politiek kwam met actieplannen en doelstellingen om de Rijn schoner te maken. Deze plannen dreigden echter te verzanden vanwege de enorme nuanceringen (men probeerde per stofje een maximale toegestane hoeveelheid af te

spreken, maar later sprak men af dat de totale hoeveelheid stoffen met 50% gereduceerd moest worden).

Stroomgebiedsdenken en de Maascommissie

De eerste Belgisch- Nederlandse Maascommissie werd al rond 1900 opgericht. Hieruit bestond het idee om de Maas tot aan Venlo te normaliseren (voornamelijk vanwege de verbetering van de bevaarbaarheid en het kolentransport richting het westen). Deze plannen zijn door het uitbreken van de Tweede wereldoorlog echter afgeblazen. De brand in de Sandoz fabriek in 1986, is de volgende gebeurtenis geweest die invloed heeft gehad op het stroomgebiedsdenken van de Maas, al is deze invloed vooral indirect van aard geweest. De Sandoz ramp was een stimulans voor Zwitserland, Duitsland, Frankrijk en Nederland om goed met waterkwaliteit (van de Rijn) om te gaan. Deze ideeën hebben vervolgens via de EU België bereikt, en langs deze weg ook de Maascommissie. Eén van de deelnemers stelde echter dat er eindelijk gepraat is over kwaliteitsverbetering, maar dat hier nooit zinnige afspraken uit voortgevloeid zijn. Een verbetering van de waterkwaliteit in de Maas zou met name te danken zijn aan Europese Richtlijnen en faillissementen van fabrieken langs de Maas en niet zo zeer aan internationale afspraken en maatregelen. Vanaf 1995 was er pas weer sprake van grensoverschrijdende samenwerking, hetgeen later versterkt werd door de hevige regenval in Limburg, Drenthe, Zeeland en Midden- Nederland van oktober 1998. Als reactie hierop gaven de waterschappen aanzet tot het maken van stroomgebiedplannen die aangaven hoe gehandeld moest worden in geval dat er meer dan 7 cm regen in één keer valt. Afsproken werd dat een gebied in dat geval tot noodgebied mag worden uitgeroepen. Zowel de Rijn- als de Maascommissie houden zich pas na 1995 bezig met hoogwater. Verschil is volgens de deelnemers dat hoogwater bij de Rijn amper tot vervuiling van de omgeving leidt "je ziet hooguit een inlegkruisje in een struik hangen", terwijl een overstroming van de Maas hele bergen afval langs de rivier achter laat. Volgens de deelnemers komt dit door mentaliteit- en cultuurverschillen van inwoners in de verschillende stroomgebieden. Europese richtlijnen zijn eigenlijk het verlengde van de opkomst van ontwikkelingen geweest, die een impuls kregen door gebeurtenissen.

De Maaswerken

Grensmaas

Vanaf 1990 waren De Maaswerken ("groen voor grind") een samenwerking tussen provincie en verkeer- en waterstaat. Toch waren de overstromingen van 1993 en 1995 nodig om de plannen in een stroomversnelling te doen belanden. De technische ingrepen binnen de maaswerken zijn ontstaan vanuit de filosofie van 'Ruimte voor de rivier'. Er is weliswaar sprake van natuurontwikkeling, maar hoogwaterbescherming middels technische oplossingen staat op de allereerste plaats. Vóór 1993 had een kleine groep personen binnen de beleids- en wetenschappelijke wereld al een dergelijke ideologie; niet alleen in Nederland, maar ook in Duitsland. Het ideologische gedachtegoed lag er al, maar politiek, bestuurlijk en technisch moest er nog opgetreden worden, vandaar dat Maaswerken een vooral instrumenteel karakter heeft.

De zandmaas en grindwinning

Zandmaas II valt sinds twee jaar onder regie van de provincie Limburg (tot aan 2015), Grenswerken is weliswaar partner, maar niet meer de trekkende verantwoordelijke. Maaswerken heeft geprobeerd voort te borduren op het gedachtegoed van "Ruimte voor de

Rivier” en heeft voor de zandmaas een aantal verruimende maatregelen bedacht. Deze maatregelen werden er in 1999 echter allemaal afgeknipt en de provincie heeft een verdiepingsvariant op de oorspronkelijke maatregelen bedacht. De rivier zou dieper, breder en ruimer (middels hoogwatergeulen langs de rivier) worden. Deze plannen zijn met extra subsidie vanuit NOV (om de omgeving nog groener te maken), in procedure gegaan. Hieruit bleek dat verdieping en verbreding niet genoeg was; het zou te veel geld kosten. Ook verruiming was veel te duur omdat men (te) veel specie overhield waar niets mee gedaan kon worden. Op 30 Maart “negentien zoveel” heeft men dan toch maar besloten kades aan te leggen. Het “groen voor grind” idee is enorm beïnvloed door het perspectief op de grindwinning in en uit Limburg. Rond Roermond was door de grindwinning een oppervlakte ter grootte van het meer van Genève ontstaan en de bewoners leken schoon genoeg van de grindwinning te hebben. Het had weliswaar voordelen voor de recreatie, maar zowel burgers als politiek hadden er genoeg van. De Grindwinning en Enci werden gezien als een soort maffia die heel Limburg leegschepte. Limburg had echter de verplichting tegenover de nationale overheid om een bepaalde hoeveelheid grind te leveren, dus plotseling stoppen met het winnen van grind, was onmogelijk. Een nieuwe manier van grindwinning die niet ten koste van het landschap zou gaan, maar wel bij zou dragen aan natuurontwikkeling, werd bedacht. Hieruit ontstond het idee van “Groen voor Grind”. De rol van de media hierin, moet niet onderschat worden; zij heeft grote invloed gehad op de publiek maatschappelijke opinie op het ‘groen voor grind’ plan. In de meeste gevallen bleef de dekgrond- berging stabiel, op één plaatst na. Deze plaats werd voorzien van foto’s en tekst enorm opgeblazen, waardoor het idee bestond dat situaties als beschreven, overal langs de Maas plaats zouden gaan vinden.

De Waterschappen

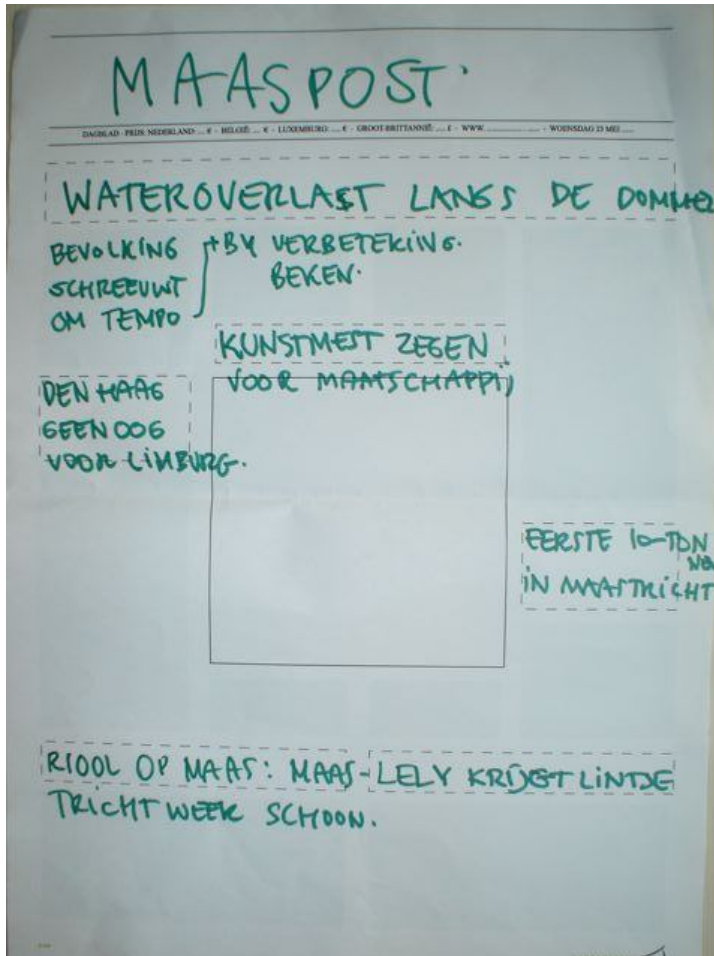
De Limburgse waterschappen ontstonden op zijn vroegst in het begin van deze¹ eeuw, hetgeen later is dan in de rest van Nederland. De toen ontstane waterschappen bleken echter niet geschikt om zuiveringstaken en waterkwaliteitstaken, zoals genoemd in de WVO uit 1970, op zich te nemen. Zij bleken te klein, te zwak georganiseerd en financieel niet sterk genoeg hiervoor. In de meeste gebieden kwamen hierdoor aparte zuiveringsschappen. In sommige gevallen, waarin waterschappen al erg groot waren, is de waterzuiveringstaak direct bij hen neergelegd. Vóór de Tweede Wereldoorlog bestonden er ongeveer 20.000 waterschappen. Als gevolg van schaalvergrotingen, zijn er tegenwoordig maximaal 25 waterschappen over gebleven. Het regionale waterbeheer concentreert zich nu dus in een aantal grote waterschappen. Pas in 1990 is het Waterschap Roer en Overmaas in Limburg gekomen, de reden hiervoor was waarschijnlijk dat men de waterbeheerstrategie en verantwoordelijkheden op nationaal niveau gelijk wilde trekken. Reden waarom er voor die tijd geen waterschappen in Limburg waren, is waarschijnlijk dat de provincie de touwtjes goed in handen had en bovendien was er in die periode geen sprake van echte problemen rondom de Maas. Vanaf de jaren '70 is de term ‘watersysteem management’ doorgebroken, waarbij de combinatie van waterkwaliteit en waterkwantiteit door drong in de organisatie van de waterschappen. Pas vanaf de jaren '80 drong de term ‘water systeem management’ ook daadwerkelijk in beleidsstukken door. In 1995 verscheen de term ‘integraal watermanagement’ en sinds het laatste jaar wordt er over de term ‘adaptief watermanagement’ gesproken. Voor de organisatie van het waterbeheer zijn dit belangrijke ontwikkelingen geweest, terwijl de invloed hiervan op de Maas nihil kan worden geacht.

¹ Hier zal bedoeld worden “het begin van de vorige eeuw, omstreeks 1900.

Algemeen

Voor perspectief verschuivingen geldt, dat er eerst sprake is van een kleine stroom individuen die iets waarnemen. Datgene wat waargenomen wordt, wordt steeds sterker en een toenemend aantal mensen is bang dat de situatie mis zal gaan. Nog niet iedereen ziet de “symptomen”, maar dit kan veranderen door een event, waardoor bij iedereen de ogen worden geopend. De timing speelt hierin een grotere rol dan het event zelf; wanneer Sandoz niet had plaatsgevonden, was er wel iets anders gebeurd, waardoor men meer bewustzijn creëerde voor waterkwaliteit. Op een gegeven moment zit men “tegen de grens” aan en moet de situatie een keer misgaan. Volgens één van de deelnemers speelt momenteel een dergelijke ontwikkelingen rondom het onderwerp van klimaatverandering; wij bevinden ons op dit moment tegen de grens. Wanneer deze zomer iets misgaat, of de symptomen van klimaatverandering sterk zichtbaar worden, kan het perspectief op het klimaat omslaan. Op het moment dat het daadwerkelijk misgaat, hoeft er vaak niet eens nieuw beleid te worden uitgevonden of bedacht. Ideeën over ander beleid zijn er meestal al, maar die hebben nooit een meerderheid van de maatschappij en politiek achter zich weten te krijgen.

BIJLAGE 4 KRANTENKOPPEN

KRANT 1

Deze krant is geschreven vanuit de tijdsgeest rond de jaren 1920- 1930, toen men ervan uit ging dat de wereld maakbaar was; de techniek kon de natuur en de wereld beheersen. Hierdoor was er tevens meer gelatenheid en acceptatie als het een keer misging.

Verklaring kopjes:

- *Wateroverlast langs de Dommel*; er is een rivier uit de oevers getreden en de bevolking schreeuwt om tempo bij de verbetering van de beek. Er is iets voorgevallen en de mensen roepen dat "er iets concreets moet gebeuren" in termen van technische oplossingen". Hierbij moet gedacht worden aan het rechtrekken, verbreden en kanaliseren van de beken.
- *Den- Haag geen oog voor Limburg*; er is een gouverneur met de koets naar Den-Haag geweest om geld te halen, maar hij kwam terug met lege handen.
- *Advertentie LLTB: kunstmest zege voor maatschappij*. De ontdekking dat het gebruik van stikstofbevattende kunstmest goed is voor planten, gewassen, boeren en de maatschappij, werd groots gevierd.
- *Eerste tientonner arriveert in Maastricht*. De eerste tientonner die van Rotterdam naar Maastricht voer, is onder luid gejuich feestelijk opgewacht door een delegatie.
- *Riool aangesloten op Maas; Maastricht is schoon*. Het vuil gaat niet meer langer direct de stad in; de stank is weg en alle rommel wordt mooi weggevoerd via de Maas.
- *Lely krijgt lintje*; De normalisatie blijkt ook te werken voor de Maas. Hiervoor wordt Lely bedankt middels een Koninklijke onderscheiding.

KRANT 2

Deze krant is geschreven in een zeer vrolijke periode rond 2020 waarin Limburg weer herenigd is. Het idee van de maakbaarheid van rivieren is voorbij. De zaden die leiden tot de hier beschreven ontwikkelingen, zijn momenteel al gezaaid.

Verklaring kopjes:

- *Maas krijgt volop ruimte.* De mens geniet en profiteert van de Maas en de rondom de Maas ontwikkelde natuur. Volgens het weerbericht is het ook maar 35 tot 38 graden, dus iedereen vertoeft aan maas; er wordt gezwommen en gekanoed.
- *Heugelijk feit; prinses Amalia betreft drijvend woonkasteel.* Het Maasdal wordt gebruikt voor allerlei vormen om te wonen en werken.
- *Grindwinning nog steeds actief.* Mede dankzij de grindwinners is het grensmaas project met succes afgerond. Iedereen is erg enthousiast over deze club grindwinners en men heeft besloten met hen verder te gaan om hoogwaterdoelstellingen te realiseren.
- *Jonge visarenden geboren.* In de bossen langs de Maas zijn jonge zeearenden geboren en vastgelegd op de gevoelige plaat.

KRANT 3

Een editie van het Limburgs Dagblad, midden Limburg van 15 januari 1990

Verklaring kopjes:

- *Maas krijgt de ruimte.* Dankzij Plan oievaar en ideeën van de commissie Boertien naar aanleiding van de overstroming van de grensmaas².
- *Ooievaar terug in Nederland*
- *Einde aan overstromingen;* uiteindelijk zullen de nieuwe plannen iedereen verlossen van alle overstromingen.
- *Grindboer gaat ecologisch;* het 'groen voor grind' idee wordt gekoppeld aan overstroming(reductie).
- *Pinkpop weer verzopen.* Hierin wordt een koppeling gemaakt met klimaatverandering die zichtbaar werd.
- *De maas wordt schoner;* eerste verbeterpunten worden zichtbaar.

² Note: dit klopt niet helemaal, wanneer de krant uit 1990 dateert, omdat de overstromingen daarna plaatsvonden. Wellicht kan de bijna overstroming van 1984 hier ook voor aangedragen worden?

KRANT 4

Dit betreft een krant rond het jaar 1920.

Verklaring kopjes:

- *Maas moet recht.* Er is toenemend vraag naar het rechte trekken en goed bevaarbaar maken van de Maas.
- *Maas wordt economische levensader voor Limburg;* de Maas vertolkt een belangrijke functie in het op peil houden van de concurrentie positie van Nederland. Daarnaast biedt de Maas de mogelijkheid kolen snel en grootschalig naar west-Nederland te transporteren.
- *7 stuwen maken maas bevaarbaar*
- *Maas wordt getemd*
- *Bisschop Nolens tevreden;* hij heeft zich jarenlang sterk gemaakt voor de kanalisatie van de Maas en lijkt nu zijn zin te krijgen.
- *Grote schepen zullen de maas bevaren.*

**BIJLAGE 5
DEELNEMERSLIJST**

Deelnemers

Naam	Organisatie
Sander Bastings	RWS- DLB
Gé Beaufort	RWS- Bouwdienst
Rutger van der Brugge	DRIFT/ project team
Willem van Deursen	Carthago Consultancy/ project team
Alex van Heezik	
Ger Hermans	Provincie Limburg
Aldo Janssen	RWS- DLB
Jan Molleman	Provincie Limburg
Dick van Nierop	Provincie Limburg
Mirjam van Roode	RWS- DLB
Ton Sprong	RWS
Pieter Valkering	ICIS/ project team
Alphons van Winden	Bureau Stroming

Facilitatie

Michael van Lieshout
Nicole Rijkens

Notulist

Astrid Offermans

BIJLAGE 6

SUGGESTIES EN OPMERKINGEN VAN DE DEELNEMERS NA AFLOOP:

1. Onderstromen in maatschappij en beleid zijn van groot belang. Wellicht is het interessant om mensen die beroepsmatig niet met water betrokken zijn ook naar perspectief veranderende ontwikkelingen te vragen. Het is mogelijk dat zij ontwikkelingen noemen waaraan vanuit het water niet wordt gedacht.
→ Het belang van het betrekken van meerdere disciplines wordt onderkend, toch komt het STEEP model ook tijdens dit werkatelier in zijn geheel voor.
2. Het werkatelier werd leerzaam bevonden en men is benieuwd hoe de resultaten uit deze workshop doorvertaald worden naar de toekomst.
3. In het kader van het aansturen op processen, spelen aansprekende plannen een grote rol. Een plan is aansprekend wanneer het communicatief sterk is (denk hierbij ook aan zaken als lay-out, afbeeldingen enzovoorts), wanneer het geschreven/ naar buiten gebracht is voor een breed publiek en/of wanneer het verbonden wordt (aan de opinie van) aansprekende rolmodellen. Voorbeelden zijn het rapport van de Club van Rome of de aanpak van de publicatie van de rapportage van de PKB. Hiervoor is zowel een beleidsrapport, als een aansprekend boek met veel plaatjes verschenen. Dit boek is een stuk belangrijker geweest in de (omslag in de) manier van denken dan het beleidsrapport.
4. Wellicht is het ook van belang verder te focussen op het draagvlak dat heerst. Dit geldt niet alleen voor het draagvlak voor beleid, maar ook voor actieplatforms. Vaak hebben dergelijke groepering een grote achterban die zelfs hele onderzoeksrapportages schrijven.
5. Wellicht kunnen lessen voor de Maas getrokken worden, door te kijken naar het westen van de Rijn. In dat gebied is de normale watervoorziening geheel kunstmatig gemaakt, waarbij er “vreemde” afspraken over de waterverdeling zijn gemaakt.
6. Binnen de politiek moeten er constant afwegingen worden gemaakt over waar geld aan besteed wordt. De vraag die daarbij rijst, is of “Den- Haag” een ramp nodig heeft om weer (meer) prioriteit aan de Maas te schenken.
7. De Maas in Limburg heeft een volstrekt eigen karakter met een eigen identiteit. Het is aan te bevelen om de Maas dan ook vanuit dit perspectief te benaderen.
8. Het werkatelier was leuk en men is benieuwd naar de toepasbaarheid van de resultaten. Gevraagd werd of de resultaten toegespitst worden op het waterbeheer in heel Nederland of dat dit eerder op het niveau van de Grensmaas plaatsvindt. Het antwoord is dat de conclusies in eerste instantie toegepast zullen worden op de casus Maas, maar dat de Maas hierbij in de context van het Nederlandse waterbeheer wordt geplaatst.
9. De vraag was of dergelijk onderzoek –waarbij vanuit het verleden naar de toekomst wordt gekeken- niet al bestaat, bijvoorbeeld vanuit de techniek geschiedenis. Hierop werd geantwoord dat scenario studies, die uitspraken/ voorspellingen over de toekomst doen, in feite niet nieuw zijn. Nieuw is wel dat in de Perspectieven studie, niet wordt uitgegaan van een vast en stabiel blijvend perspectief. Het betrekken van de maatschappelijke dynamiek en respons op veranderingen in beleid of de fysieke omgeving, zijn evenals aandacht voor perspectief verandering nieuw.
10. Het werkatelier was interessant. Verder is het tegenwoordig gebruikelijk dat overheden in feite beslissen wat de meest wenselijke beleids optie is voor bewoners langs de Maas. Het zou daarom interessant zijn om in volgende werkateliers ook deze bewoners uit te nodigen.

BIJLAGE 7
BRONVERMELDING GEBRUIKTE AFBEELDINGEN

<p>Afbeeldingen titelpagina: http://binnenvaart.web-log.nl/binnenvaart/1/binnenvaartnieuws/index.html http://www.aqua-planning-schwalm.com/hoofdstuk2.htm http://www.gutenberg.org/files/17082/17082-h/17082-h.htm www.laguia2000.com www.nrc.nl biologie.fali.nl www.hulshout.be www.bibliotheek.nl www.elseo.info www.natuurlijk.nl www.regenboogadvies.nl www.westmaasenwaal.nl www.digitalnature.org www.claybennett.com www.occcheel.nl www.roermond.com www.dierenforum.nl www.frieslandbank.nl dompics.schippie.nl www.tuinlaantje.nl</p>	<p>Foto Ipanema: www.good2b.nl/hotspots/art592/Ipanema.html</p> <hr/> <p>Tijdslijn Gemaakt door Nik Baerten, Pantopicon</p>
--	---